

torer (se f. ex. skemaerne, som er vedhængt *Das Kapital*, II, Anhang, p. 534—535, i Volksausgabe besorgt vom Marx-Engels-Lenin-Institut, Moskau, Universum-Bücherei für Alle, Berlin, 1933). Luxemburgs analyse starter netop i dette reproduktionsskema, og selv om man nok synes den anvendelse hun gør af det, forekommer lidt pauver og forvirret, gør det ikke hendes analyse mindre interessant. Det er således ikke blot problemstillingerne, der gør, at marxistisk litteratur stadig har sin plads i den aktuelle økonomiske teoretiske litteratur. Man kunde forøvrigt spørge sig, om der ikke omkring det Harrod-Luxemburgske problem burde være basis for en kontakt mellem »østlige« og »vestlige« nationaløkonomer; selve problemets store betydning kan man jo i hvert fald komme overens om, analysetekniken også, og allerede *det* skulde være et stort fremskridt. Marx's problemer har trods alt vist sig at være det kapitalistiske økonomiske systems og ikke blot det marxiske studerekammers problemer — hvad enten så »de dannede« synes om det eller ej.

Bent Hansen.

Harry Schwartz: Russia's Soviet Economy. Jonathan Cape. London 1951. 592 sider. Pris: 36 sh.

Den amerikanske professor Schwartz fra Syracuse University har udsendt et værk om Sovjetrusland. Det er forfatterens mål at give en sammenfatning af, hvad der kan oplyses om det russiske økonomiske samfund og dets måde at virke på. Han gør i forordet opmærksom på, at han ikke er neutral i kampen mellem demokrati og diktatur, men det er hans hensigt at fremlægge så objektive og nøjagtige oplysninger som muligt.

Man får også en masse at vide om det russiske samfund. På baggrund af en skildring af det udstrakte lands omfangsrige økonomiske hjælpeklender, de centrale træk i landets historie — herunder et særligt afsnit om Peter den Store, der også i sin

tid omformede det russiske samfund — og den ideologiske udvikling fra Marx-Engels til Lenin, berettes om den nyeste udvikling af det økonomiske liv, det planøkonomiske system, organisation og produktion indenfor hovederhvervsgrenene industri, landbrug og transport. Der er desuden afsnit om handel, boligforhold og sundhedsvæsen, det finansielle system, arbejdsforhold og udenrigsomsetningen.

Det er forfatterens opfattelse, at Sovjets statistik i sit grundlag er rigtig i det overvældende antal tilfælde, men for at hemmeligholde visse kendsgerninger om udviklingens faktiske forløb, gentager man ofte uklare tal i stedet for at give specifikationer, som kan opløse uklarheden. Statistikken må derfor behandles med indgående kritik. Som eksempel på dette kan man fremdrage forfatterens kommentarer til den russiske nationalindkomstopgørelse. For 1913 opføres Ruslands nationalindkomst til 21 milliarder rubler, 1940 til 128,3 milliarder rubler og efter målet for 1950 til 177 milliarder rubler, alt opgjort efter 1926/27-priser. Tallene for de sidst nævnte år burde reduceres af forskellige grunde. Der er ikke taget hensyn til, at disse tal omfatter større områder end i 1913. De sidste tal omfatter forskellige produkter, som ikke fandtes i 1913. Disse nye varer er prismæssigt indregnet med basispris for det år, hvor de fremkom, uden at der er taget hensyn til den oftest betydelige prisstigning, der i disse år var for de fleste varer i forhold til 1926/27. Endvidere er hjemmeproduktion og håndværksmæssig produktion for de tidligere år ikke medtaget. I forbindelse med den stærke industrialisering og vandring til byerne, der har fundet sted i dette tidsrum, foreligger der her en betydelig fejlkilde. Forfatteren gør dog ikke forsøg på at korrigere for disse ting, men gør opmærksom på andre forfatteres løsninger på disse problemer. Colin Clarks opgørelser affærdiger han med en bemærkning om, at han næppe er nærmere ved løsningen end de russiske statistikere. Clark kommer til en stigning på 50 % i nationalindkomsten

torer (se f. ex. skemaerne, som er vedhængt *Das Kapital*, II, Anhang, p. 534—535, i Volksausgabe besorgt vom Marx-Engels-Lenin-Institut, Moskau, Universum-Bücherei für Alle, Berlin, 1933). Luxemburgs analyse starter netop i dette reproduktionsskema, og selv om man nok synes den anvendelse hun gør af det, forekommer lidt pauver og forvirret, gør det ikke hendes analyse mindre interessant. Det er således ikke blot problemstillingerne, der gør, at marxistisk litteratur stadig har sin plads i den aktuelle økonomiske teoretiske litteratur. Man kunde forøvrigt spørge sig, om der ikke omkring det Harrod-Luxemburgske problem burde være basis for en kontakt mellem »østlige« og »vestlige« nationaløkonomer; selve problemets store betydning kan man jo i hvert fald komme overens om, analysetekniken også, og allerede *det* skulde være et stort fremskridt. Marx's problemer har trods alt vist sig at være det kapitalistiske økonomiske systems og ikke blot det marxiske studerekammers problemer — hvad enten så »de dannede« synes om det eller ej.

Bent Hansen.

Harry Schwartz: Russia's Soviet Economy. Jonathan Cape. London 1951. 592 sider. Pris: 36 sh.

Den amerikanske professor Schwartz fra Syracuse University har udsendt et værk om Sovjetrusland. Det er forfatterens mål at give en sammenfatning af, hvad der kan oplyses om det russiske økonomiske samfund og dets måde at virke på. Han gør i forordet opmærksom på, at han ikke er neutral i kampen mellem demokrati og diktatur, men det er hans hensigt at fremlægge så objektive og nøjagtige oplysninger som muligt.

Man får også en masse at vide om det russiske samfund. På baggrund af en skildring af det udstrakte lands omfangsrige økonomiske hjælpeklender, de centrale træk i landets historie — herunder et særligt afsnit om Peter den Store, der også i sin

tid omformede det russiske samfund — og den ideologiske udvikling fra Marx-Engels til Lenin, berettes om den nyeste udvikling af det økonomiske liv, det planøkonomiske system, organisation og produktion indenfor hovederhvervsgrenene industri, landbrug og transport. Der er desuden afsnit om handel, boligforhold og sundhedsvæsen, det finansielle system, arbejdsforhold og udenrigsomsetningen.

Det er forfatterens opfattelse, at Sovjets statistik i sit grundlag er rigtig i det overvældende antal tilfælde, men for at hemmeligholde visse kendsgerninger om udviklingens faktiske forløb, gentager man ofte uklare tal i stedet for at give specifikationer, som kan opløse uklarheden. Statistikken må derfor behandles med indgående kritik. Som eksempel på dette kan man fremdrage forfatterens kommentarer til den russiske nationalindkomstopgørelse. For 1913 opføres Ruslands nationalindkomst til 21 milliarder rubler, 1940 til 128,3 milliarder rubler og efter målet for 1950 til 177 milliarder rubler, alt opgjort efter 1926/27-priser. Tallene for de sidst nævnte år burde reduceres af forskellige grunde. Der er ikke taget hensyn til, at disse tal omfatter større områder end i 1913. De sidste tal omfatter forskellige produkter, som ikke fandtes i 1913. Disse nye varer er prismæssigt indregnet med basispris for det år, hvor de fremkom, uden at der er taget hensyn til den oftest betydelige prisstigning, der i disse år var for de fleste varer i forhold til 1926/27. Endvidere er hjemmeproduktion og håndværksmæssig produktion for de tidligere år ikke medtaget. I forbindelse med den stærke industrialisering og vandring til byerne, der har fundet sted i dette tidsrum, foreligger der her en betydelig fejlkilde. Forfatteren gør dog ikke forsøg på at korrigere for disse ting, men gør opmærksom på andre forfatteres løsninger på disse problemer. Colin Clarks opgørelser affærdiger han med en bemærkning om, at han næppe er nærmere ved løsningen end de russiske statistikere. Clark kommer til en stigning på 50 % i nationalindkomsten

for et tidsrum, hvor russerne har 500 %. Blandt de andre forfattere som nævnes er Baron, der for 1940 kommer til et totalforbrug på 153 dollars pr. indbygger. Man kan her godt mere sig med at regne om til kr. og finde ud af, at denne opgørelse betød, at forbruget i Danmark i samme år var $2\frac{1}{2}$ gange så stort; men noget sådant indlader forfatteren sig ikke på. Med de foreliggende oplysninger er det åbenbart ikke muligt at foretage sådanne sammenstillinger. De manglende oplysninger indicerer efter forfatterens opfattelse, at det almindelige levestandardniveau er et ømtåleligt problem for det nye samfund. Han mener iøvrigt, at det er godtgjort, at industrialiseringen, hvis tempo er på højde med udviklingen i de stærkeste gennembrudår for industrialiseringen i Europa og U.S.A., er sket på bekostning af produktionen af forbrugsvarer, hvor de opstillede planmål sjældent er nået, og hvor resultaterne har været meget svingende fra den ene periode til den anden og antagelig højst i de seneste år, hvor man har gennemført betydelige prisnedsættelser. Der gives forøvrigt i bogen forskellige tal til belysning af visse sider af levestandarden. Før verdenskrig II brugte den gennemsnitlige sovjetborger fødevarer til en daglig kalorieværdi af 2800 for en stor del i kornprodukter. Det var et niveau, som svarede til andre østeuropæiske landes forbrug dengang. Fra en russisk opgørelse over unge arbejderes beklædning i nogle storbyer bringes en oversigt, der belyser forbruget på dette område. Mændene havde herefter godt en overfrakke, knap et sæt tøj, godt to par bukser, næsten fire skjorter, mellem tre og fire sæt undertøj og halvandet par sko. Disse tal synes den amerikanske forfatter naturligvis er lave, men ville danskerne gøre det? En sådan opgørelse fortæller intet om kvaliteten, hvad der på beklædningsområdet gør den fuldstændig usikker. De tal, der kan fremskaffes om boligforbruget, giver derimod et utvivlsomt udtryk for en meget lav standard. I Moskva var der før krigen 4,2 m² boligareal pr. næse. I København var der dengang antagelig

mindst 25 m². I Leningrad boede der i begyndelsen af 1950 12 mennesker pr. lejlighed.

På baggrund af, hvad der i bogen oplyses om levestandardens vigtige problem, ligger det nær at vende sig til spørgsmålet om, hvordan man har fremskaffet de betydelige produktionsresultater i industrien, når den menige befolkning ikke har fået mere ud af det. Forfatterens svar er her det, at man kan betragte hele det russiske samfund som en stor militærorganisation. I Vestens lande har man også kunnet skabe betydelige militærorganisationer, der har kunnet præstere noget under disciplin og med en beskeden levestandard for de menige. Man kan både vise begejstring og tilfredshed, når man er i trøjen. Derfor er det heller ikke overraskende at træffe det i Rusland. At denne begejstring har betydet noget for opbygning af det nye samfund vil forfatteren ikke benægte. Her er man på et område, hvor det må blive forfatterens bekendelse, der præger fremstillingen. Man kan skrive om drivkraften i den kommunistiske idé og samfundsorganisationen, således at det bliver en udpræget positiv stillingtagen til det skabende socialistiske menneske, men man kan også som forfatteren her lægge vægt på tvangen som »militærorganisationen« skaber og betragte frihedens opgivelse som et afgørende offer.

Det skulle af det foregående være fremgået, at forfatteren behandler egentligt materiale med objektivitet og grundighed, men at amerikaneren bryder igennem, hvor materialet suppleres med vurderinger. Selv om man er advaret i forvejen, kan det sidste få en til at slå til lyd for, at det blev i Danmark eller et andet lille land, man skrev den slags bøger. Vi skulde have betingelser for også ved vurderinger at holde tungen lige i munden. Iøvrigt kunde man ved en sådan indsats lære af Schwartz. Det er en instruktiv, klar og velskrevet bog, han har skabt.

P. S. Hvis professor Jørgen Pedersen havde læst denne bog, forinden hans bemærkninger til mig i forrige nummer, ville

disse antagelig have været så moderate, at et svar ikke var nødvendigt. Derfor er svaret kun: Indlem denne bog i Aarhus økonomiske Institut, der står både om borgerkrigen og Colin Clark.

Niels Banke.

Hugo Hegeland: The Quantity Theory of Money. Erlanders Boktrykkeri, Gøteborg 1951, 262 sider. Pris: 25 sv. kr.

Det mål, forf. har sat sig med denne bog, synes først og fremmest at være at påvise, at det, som vi næsten alle i de sidste 200 år har forstået ved kvantitetsteorien, ikke er kvantitetsteorien. Denne teori blev derimod formuleret af John Locke engang i det 17. årh. og bestod i en påstand om, at priserne altid vilde være proportionale med pengemængden. Denne udtalelse har vi så godt som alle siden den tid misforstået, idet vi har opfattet den således, at den skulde være en påstand om et kausalforhold mellem pengemængde og priser, og således at det var pengemængden, der bestemte priserne, mens Locke ikke har ment noget sådant, men kun villet give udtryk for den opfattelse, at penge ikke har nogen værdi i sig selv, men kun er et byttemiddel, hvis mængde er ligegyldig, idet priserne altid vilde være proportionale dermed.

For at bevise denne tesis, har forf. med imponerende flid gennemgået alt, hvad der lige siden oldtiden, begyndende med Confucius, er skrevet eller antydnet om forholdet mellem pengemængde og priser. Denne imponerende historiske redegørelse, der i bogens forord angives at være dens hovedopgave, fylder 193 af bogens 262 sider. Den vidner om flittigt studium og megen lærdom og må være af stor værdi for den, der er nysgerrig på dette område. Dog bør det vel ikke forties, at der allerede i forvejen findes lærde værker på dette område fx. A. W. Maquet's tobinds værk, *The Theory of Prices*, 1938—42, som jeg hidtil har troet indeholdt alt, hvad der var værd at læse om dette emne, og Erling Petersens mere overkommelige historiske oversigt

i to bøger om dette emne: *Den moderne kvantitetsteoris gyldighed for pengeværdiens bestemmelse*, 1933, og *Macro-dynamic Aspects of the Equation of Exchange*, 1938. Om forf. altid har forstået og gengivet de citerede forfatteres opfattelse rigtigt, er jeg p. gr. a. utilstrækkelig viden ikke istand til at afgøre. I de tilfælde, hvor jeg har en sådan viden, føler jeg mig ikke helt sikker i så henseende. Bl. a. har jeg noget svært ved at genkende min egen opfattelse i de tilfælde, hvor forf. har været så elskværdig at omtale mig.

Hvad angår selve hovedtesen, da har jeg to indvendinger at gøre: For det første har jeg svært ved at se forskellen på en påstand om, at priserne altid vil være proportionale med pengemængden (John Locke) og en påstand om, at når man forøger pengemængden, stiger priserne proportionalt dermed. (Den almindelige opfattelse af, hvad kvantitetsteorien går ud på); thi hvis påstanden om proportionaliteten er rigtig, må der vel være en eller anden årsag, der bringer denne proportionalitet i stand, og når man betænker, at John Locke ved penge forstod mønt eller møntmetal, kan kausaliteten ikke godt komme fra priserne, idet fx. en prisstigning p. gr. a. dårligt høstudbytte ikke synes at kunne fremme produktionen af guld eller sølv. Desuden synes det heller ikke rimeligt at antage, at Locke vilde bruge denne formulering, hvis han blot ønskede at sige, at penge var et blot og bart byttemiddel, der ikke kunde have nogen indflydelse på de realøkonomiske forhold.

Men selvom forf. skulde have ret i sin påstand om, at Locke ikke tænkte på noget kausalforhold, forekommer denne opdagelse mig irrelevant. Det afgørende turde dog være, at det, man nu i disse 200 år har forstået ved kvantitetsteorien, er en påstand om, at en ændring i pengemængden fører til en ændring i prisniveauet (hvad enten denne nu er proportional eller ikke, og hvad enten den sker øjeblikkelig eller kun på længere sigt). Det er dette, hvorom diskussionen har stået og stadig står. Hvad John Locke har ment eller ikke